

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.ф.н. Евгения Тодорова Вучева-Йорданова, Софийски университет „Св. Климент
Охридски“

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

Област на висшето образование: 2. Хуманитарни науки

Професионално направление: 2.1. Филология

Докторска програма: Романски езици

Автор: Полина Георгиева Табакова

Тема: „Значението предходност в индикатива на съвременния испански език през призмата на съпоставката с българския език“

Научни ръководители: доц. д-р Веселка Ненкова, доц. д-р Красимира Чакърлова, Пловдивски университет „П. Хилендарски“

Общо описание на представените материали

Със заповед № РД 21-2054 от 15.11.2024 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури по процедурата за защита на дисертационен труд на тема „Значението предходност в индикатива на съвременния испански език през призмата на съпоставката с българския език“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма Романски езици. Автор на дисертационния труд е Полина Георгиева Табакова, докторант в редовна форма на обучение към катедра по Романистика и германистика, с научни ръководители доц. д-р Веселка Ненкова и доц. д-р Красимира Чакърлова, Пловдивски университет „П. Хилендарски“.

Представеният комплект материали на електронен носител е в съответствие с чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ. Докторантката е приложила 7 публикации по темата, предимно в издания на ПУ.

Кратки биографични данни за докторанта

От биографичната справка е видно, че интересите на П. Табакова са се задълбочавали през целия курс на обучение в степените „бакалавър“ и „магистър“, за да се насочат трайно

към съпоставителните изследвания между испанския и българския език в областта на глаголната система. Самата дисертация е доказателство за активната и успешна реализация на заниманията ѝ в посочената област.

Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Още в началото ще отбележа, че темата е много интересна и изправя учения пред редица предизвикателства, най-сериозното от които е да съвмести в една стройна концепция формално-семантичните и функционални характеристики на глаголните форми, маркирани с предходност или имащи връзка с това темпорално значение (ретроспективност/результативност), от два езика със специфични типологични особености. В този смисъл, предложената концепция е подробно и задълбочено съпоставително изследване, в чийто център стои т.нар. грамема предходност като член на морфологичната категория глаголно време в системата на индикатива на испанския и българския глагол.

Характеристика и оценка на дисертационния труд

Трудът е с прозрачна структура и е базиран на изключително представителен емпиричен материал. Състои се от увод, три глави, заключение, библиография, ексцерпирани източници и списък с публикации по темата, с внушителния обем от 242 страници.

В **Увода** П. Табакова представя понятието време във физически, психологически, хронологичен и лингвистичен план, за да уточни, че езиковата категория време непротиворечиво се свързва с характеристиките на пространствено-времевия континуум, сегментиран от езиковото съзнание по отношение на локализацията на глаголното действие. В дисертацията глаголното време се разглежда като морфологична категория, като фокусът е насочен върху възможностите на глаголните форми да изразяват минали събития. Специфичното значение предходност в рамките на тази категория не е било обект на детайлно проучване в съпоставителен план с българския език, факт, който обуславя актуалността на темата.

Основната цел на авторката е да направи паралел между темпоралните системи на индикатива в двата съпоставяни езика, като акцентът естествено е поставен върху значението предходност, тема на дисертационния труд. Изясняването на специфичното му системно съдържание и съответното формализиране в двата езика ще позволи да се посочат и функционалните му възможности, които биха могли да бъдат потвърдени и

допълнени от подобрания корпус от съвременна художествена литература на испански език, преведена на български език. С посочената перспектива П. Табакова очертава теоретичната и методологическа рамка на разработката. Логическата последователност при преминаването от обекта към конкретния предмет на изследването се подразбира от формулираните основни задачи, които постепенно „свиват“ обекта, следвайки посоката от общото към частното. Начертана е методологическата основа, върху която ще се опре трудът, обвързана систематично с поставените задачи. Много детайлно, със съответните уточнения и разграничения е прецизиран терминологичният апарат на изследването, изведен върху функционално-семантичните принципи за описание на различните езикови равнища и за анализ функционалните преводни еквиваленти на съответните глаголни форми.

В **Първата глава** г-жа Табакова представя **общ модел на темпоралната система на индикатива** в испанския и в българския език. С присъщата обстоятелственост на изложението, тя прецизира избрания терминологичен апарат, за да изведе основните оперативни понятия, върху които ще гради своята функционално-семантична концепция по отношение на значението (по-скоро, категорията) предходност. Прави впечатление, че въпросните операционални наименования са посочени с доста уговорки, дължащи се, от една страна, на различни тълкувателни традиции, а от друга, на обективната неогледална организация на двете глаголни системи. Имам предвид термини, като общо и главно значение, глаголна ситуация и действие, перфектна и неперфектна ситуация, (с акцент върху формален признак), перфективна, неперфективна, имперфективна и квазиперфективна ситуация (с акцент върху семантичен признак). Самата авторка признава за затрудненията, породени от разминаването на терминологията и дефинициите в разработките на различните лингвистични школи и направления, както и от факта, че нерядко в един и същи термин се влага различно семантично съдържание (с. 29). Така например, темпоралната опозиция *неразновременност ~ разновременност*, макар и непопулярна в испанската лингвистична традиция, се прилага обосновано към тълкуването на темпоралните опозиции в трите времеви пространства на актуалността и неактуалността, но пък наименованието група на перфекта като алтернативно на перфектни/сложни глаголни форми (с. 41) е трудно приложимо към подвеждането под общ категориален признак на сложните глаголни форми, образувани в испанския език от

спомагателния глагол *haber* + минало причастие именно поради специфичното действие на вторичната перспектива в двата темпорални плана.

Структурата на индикатива в испанския език е представена чисто и непротиворечиво, като при това ясно е заявено, че разслояването на вторичната перспектива в ретроспективна и проспективна няма аналог в българския темпорален модел (с. 39).

Темпоралната ограниченост на предходността налага тя да се обвърже с понятията ретроспективност, перфективност и перфектност. Частта, посветена на **структурната организация на аспектуалността** в двата съпоставяни езика, е „пресята“ през призмата на типологичните им и системни особености. По отношение на перфектността, изведена като инвариантно значение на перфектните глаголни форми, авторката застава на наложилата се позиция, че аспектуалните стойности при ретроспективните перфектни форми на испанския глагол са производни на вторичната перспектива, съществуват „по съвместителство“, като се проявяват с разгръщането ѝ по двете оси на темпоралността, докато в българския език перфектността се възприема като резултативност (с. 62).

П. Табакова отделя съществено внимание на категорията **план (таксис)**, традиционно определяна като морфологична категория и за двата езика и почиваща върху съотносимостта на реферираните събития с момента на говоренето или с различен от него момент. Пряката връзка с момента на говорене се вербализира с времевите форми, разположени по оста на неотносителността, а непряката – с глаголните форми, ситуирани в плана на относителността. Съвсем резонно авторката отбелязва, че предходността и относителността са две различни граматикализирани значения в испанския и българския език.

В последната част от първа глава П. Табакова насочва фокуса на изследването към изясняването на сложната **функционално-семантична природа на перфектните глаголни форми** в двата езика, които са носители на както на темпорални, така и аспектуални и/или модални стойности. И тук особено важно е да се изяснят съдържанията на аспектуалните им стойности, които се вплитат в темпоралната предходност. Авторката ни предоставя прецизен и изчерпателен преглед на различните отправни точки в тълкуването на разнородните аспектуални значения, за да стигне до обоснования извод, че в испанския език перфектната семантика представя ситуацията като ретроспективна, докато в българския език – като резултативна. Специфичността на перфекта в испанския

език произтича от факта, че аспектиалните му стойности се определят като вторични, производни на вторичната (бих добавила, ретроспективна) перспектива, съществуващи „по съвместителство“ с темпоралното значение (с. 98).

С **Бележките за съвместната употреба на глаголните форми** в сложното изречение се прокарва мост към анализа на емпиричния материал и системния статус на функционалните еквиваленти при превода от испански на български език.

Изводите по отношение на категориалната организация на индикатива в двата езика, структурирани в посока на междуезикова симетрия/асиметрия, са формулирани безупречно и аргументирано. Единственият коментар, който бих отправила, е към извода, че простите глаголни форми аорист (А), презенс (Пр.), футурум (Ф), имперфект (И), футурум претерити (ФП) и *cantara₁* „са част от първичната перспектива на испанския глагол“ (с. 109): те не са част от нея, а я организират и изграждат, докато сложните глаголни форми anteriop (Ант.), перфект (П), футурум екзактум (ФЕ), плусквамперфект (Пл.) и футурум екзактум претерити (ФЕП) вече са част вторичната перспектива, защото я изграждат в една от възможните посоки – тази на ретроспективността.

Втората глава на дисертацията е посветена на реализацията на **значението предходност** в системата на индикатива на двата езика. Съвсем основателно в полезрението на П. Табакова попадат имперфектът и кондиционалът, защото, освен проследяването на дискурсивната им реализация в зоните на предходността, осмислянето на тяхната функционална специфика като форми от плана на инактуалността ще допринесе за обстойната интерпретация на съответните им ретроспективни корелати. Описанието на всички глаголни форми за изразяване на предходност се основава на прецизен и изчерпателен преглед на трактовките им в най-авторитетните езиковедски източници. С особено внимание е подходено към разграничаването на категориите план и аспект, за да се обясни убедително функционалното поведение на анализираниите форми. Ясно и смислено са интерпретирани вторичните им аспектиални или модални стойности като производни най-вече на тяхното системно съдържание и взаимодействието им с контекста. Единствената бележка, която бих си позволила, е по отношение на тезата, че аспектиалната семантика при аориста и имперфекта в испанския език „прозира в грамемите за предходност и относителност“ (с. 161), тъй като, ако с множество уговорки би могло да се приеме, че в предходността на аориста би било възможно да се долови

някакъв оттенък на аспектуална семантика (но това невинаги може да се потвърди от говорната практика), по отношение на относителността, подобен извод е неправдоподобен. Всъщност малко по-долу (с. 163) авторката коригира тезата си с вече напълно приемливото уточнение, че системните значения на двете форми „определят възможностите за реализация, темпоралната им обусловеност в комбинация с начините на действие на глагола, както и с контекстуалните параметри, предполагат и пораждането на вторични аспектуални стойности“.

Във всеки пункт П. Табакова се намесва и не пропуска да направи необходимите уточнения, за да изгради своята позиция и да предложи в края на тази глава аргументирано и в пределно стегнат вид изводите, структурирани по оста езикова симетрия/асиметрия.

В **Третата глава** на ръкописа са анализирани примери от съвременната испаноезична художествена проза, съпоставени с регистрираните български функционални еквиваленти на подробно описаните във втора глава испански глаголни форми. Включването на тази част от дисертацията е много добре премислено, защото проверката на достоверността на изградената концепция е една от основните цели на лингвистичната теория. Подобен анализ на функциите, които изпълняват формите за предходност в двете езикови общности, има за цел да потвърди, да допълни или да коригира заявените теоретични постановки. Коментарите на П. Табакова към всеки пункт са детайлни и непротиворечиви на следваната концепция. Напълно разбираеми са тактът и предпазливостта, породени от уважението към труда на преводача, с които авторката подхожда в коментарите си за преводаческия избор. Показателен е фактът, че преводните еквиваленти на испанския имперфект в редица случаи са преизказни форми от различни времеви епохи – въпреки че някои от преизказните форми на футурум претерити и на пасивен преизказан плусквамперфект „тежат“ при прочита на преводния вариант, – което обаче означава, че колегите преводачи са доловили системното съдържание *неактуалност* на имперфекта и възможността с него действията да се разполагат не непременно в зоната на миналото.

Заключението представя в синтезиран вид постигнатите резултати. В него г-жа Табакова дава и пестелива оценка на приносните моменти на дисертацията, които биха могли да се разширят. Въпреки че трудът няма претенция за всеобхватност и изчерпателност, намирам че изложението по всеки отделно третиран проблем и в цялост е повече от изчерпателно.

Библиографията е обширна, актуална, съвсем целесъобразно подбрана и респектиращо обстоятелствена. Прецизно са изброени ексцерпирани източници.

Приемам напълно посочените приносни моменти в **Автореферата**.

Критични бележки и препоръки

С подчертано задоволство ще отбележа, че Полина Табакова се е отнесла не само изключително сериозно към становищата на всички участници в обсъждането на труда, а и максимално отговорно към качеството на научната си работа. Намерила е сили и воля да преосмисли дискуссионните моменти в дисертацията и да предложи едно задълбочено, концептуално и методологически издържано изследване по темата.

В заключение, представеният труд се характеризира с мащабен замисъл, обстойно изложение, изряден анализ на специално подбран емпиричен материал, както и с позоваването на много авторитетни и съвременни библиографски източници. П. Табакова се придържа към най-добрите традиции на научно изложение, има изработен собствен стил и умение последователно да поставя тезите си и да ги развива логично. Трудът свидетелства за безспорните ѝ изследователски умения и има всички качества на успешно защитима дисертация.

Намирам, че всичко изложено по-горе ми дава основание убедено да гласувам с „да” и да препоръчам на почитаемото Научно жури да **присъди на Полина Георгиева Табакова образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 2.1. Филология. Докторска програма Романски езици (Испански език)**.

04 февруари 2025 г.

Проф. д.ф.н. Евгения Вучева
Софийски университет „Св. Климент Охридски“